

Beretning for det arkæologiske tilsyn på

KBM 3796 Valby Langgade 95

Matrikel 5a, Valby Kvarter
Københavns Sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt.

Af Amanda Summerfield (MPhil.) og cand. mag. Karen Bork-Pedersen
Københavns Bymuseum
Juni 2009

Indhold

1	Resumé	1
2	Summary.....	1
3	Undersøgelsens forhistorie	2
4	Administrative data	2
5	Øvrige data	2
6	Tidligere undersøgelser	5
7	Historik & topografi	5
7.1	Vikingetid	5
5.2	Middelalder	5
5.3	Efter-reformatorisk tid	5
5.4	Efter 1781.....	6
8	Målesystem.....	6
9	Udgravningsmetode	6
7.1	Udgravningen af grøfterne	6
7.2	Fundene.....	6
7.3	Foto.....	6
10	Undersøgelsens resultater	6
11	Konklusion.....	9
12	Fremtidigt arbejde	9
13	Litteraturliste.....	9
14	Fotoliste	10
15	Anlægsliste.....	10
16	Tegningsliste	11
17	Bilag	12
17.1	Tegninger.....	12
17.5	Fundrapport.....	17

1 Resumé

I januar 2009 påbegyndtes forundersøgelser til etableringen af fjernvarme på Valby Langgade ud for Valby Langgade 95. Ved undersøgelsen fremkom en grube og en større nedgravning; begge uden signifikante fund, der kan angive deres anvendelse. Genstandene daterer sig til 1600-1900 tallet, med hovedvægt på 1800-1900 tallet; alle gjort i opfyldslag yngre end anlæggene.

2 Summary

In January 2009 a watching brief was conducted in connection with the establishment/renovation of the central heating system on groundworks located in front of Valby Langgade 95. A pit and a larger cut was found; though none of them contained finds of any significance that could give evidence to its use. The finds could all be dated to 17th -19th centuries, with the highest quantities originating from the 19th -20th centuries and all from layers younger than the structures found.

3 Undersøgelsens forhistorie

I forbindelse med etableringen af en fjernvarmekanal, på en strækning ud for Valby Langgade 95, blev der ført arkæologisk tilsyn med arbejdet i januar og februar 2009. Området, der blev undersøgt, kan ses på kortet figur 1. Figur 2 viser kort over området med placeringen af tracéet. Grøften var ca. 130m x 1,0m med en dybde af ca. 1,20m; enkelte steder 1,60m. Området er af arkæologisk interesse, fordi det ligger umiddelbart øst for 1700-tallets Valby. I forbindelse med anlægsarbejdet kunne der fremkomme spor af den middelalderlige landsby, Valby.

Københavns Bymuseum førte tilsyn med anlægsarbejdet. Gravearbejdet startede den 28. januar 2009 og Bymuseet afsluttede sit tilsyn den 6. februar, da der herefter kun skulle graves i stabilgrus inde på matrikel 5a.

4 Administrative data

Udgravningen blev finansieret af Københavns Energi. Entreprenørfirmaet Aarsleff/Kamco stod for jordarbejdet. Det arkæologiske arbejde blev udført af Københavns Bymuseum ved arkæologerne Amanda Summerfield og Karen Bork-Pedersen. Al dokumentation og fund er hjemtaget til opbevaring på Københavns Bymuseum.

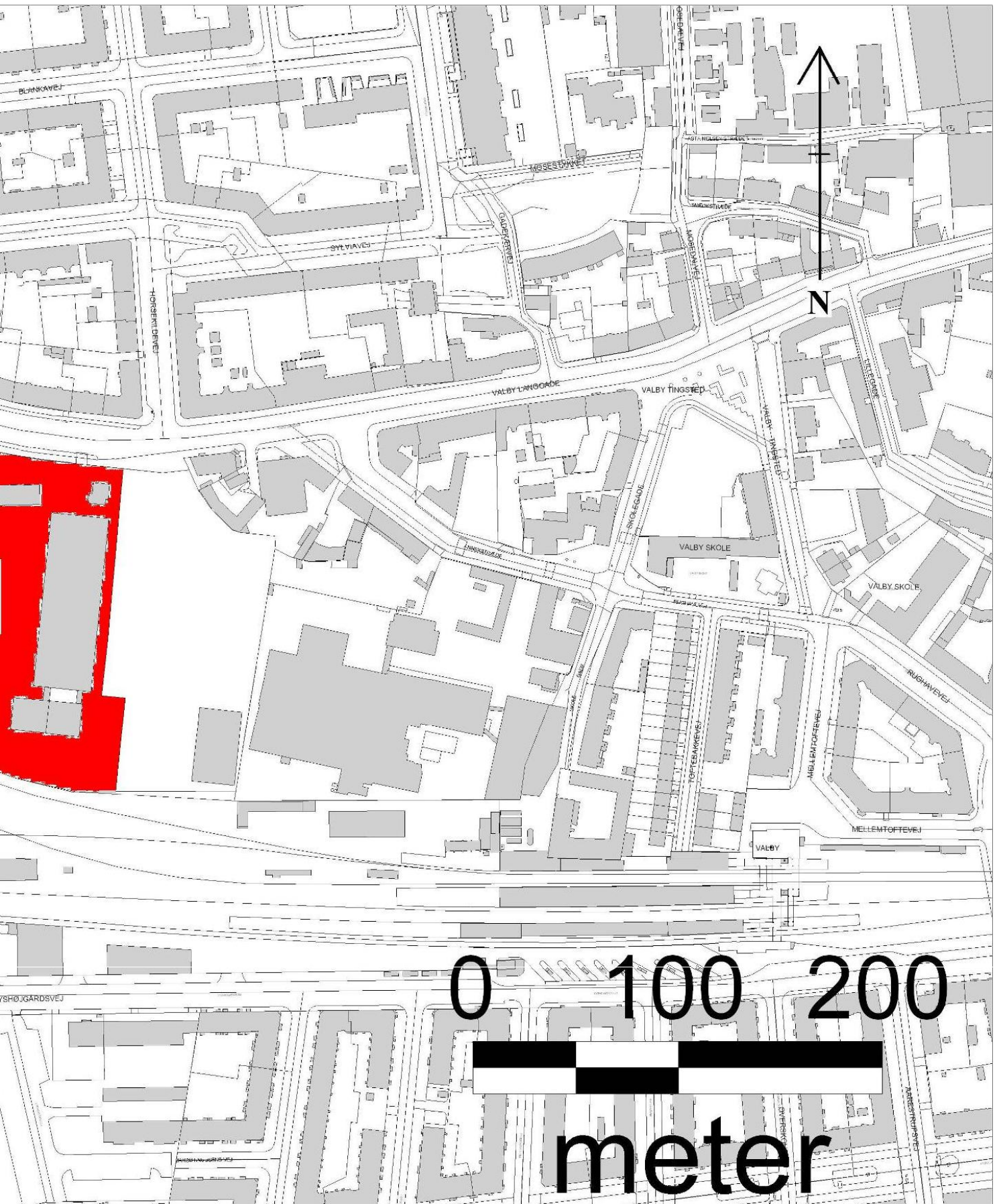
5 Øvrige data

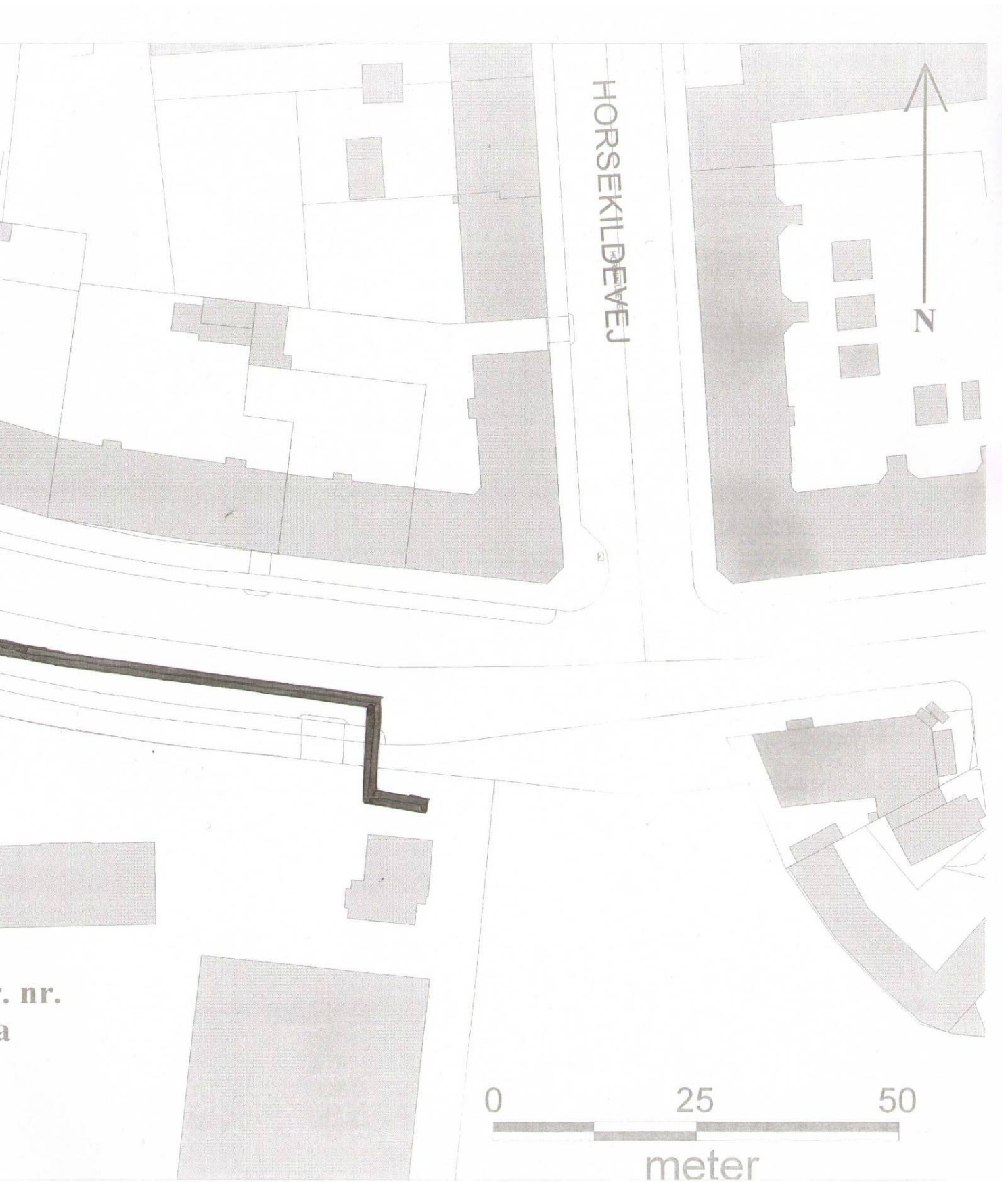
Opgravningen af fjernvarmetracéet forgik i perioden den 29. januar til den 6. februar 2009. arkæolog Amanda Summerfield (MPhil) var daglig udgravningsleder og akademisk medarbejder var cand. mag. arkæolog Karen Bork-Pedersen. Registratør, cand.mag. Rikke Søndergaard Kristensen har udarbejdet fundlisten og fundrapporten.

Bygherre var Københavns Energi, mens Aarsleff / Kamco stod for grøftegravningen og spunsning. En 16 tons gravmaskine (316Litronic, Liebherr, JMM Group) med 1,10m bred skovl blev brugt til at grave tracéet.

Der blev ikke etableret et målesystem for udgravningen, men de tegnede anlæg blev målt ind i forhold til bygninger på den modsatte side af vejen og i forhold til skolen ved vejkrydset. Samtidigt blev der ført en dagbog under det arkæologiske tilsyn.

6 Tidligere undersøgelser

Der er tidligere foretaget mindre arkæologiske undersøgelser i området, hvorved der er fremkommet forskellige anlægstyper, som placerer sig tidsmæssigt fra 12-1300-tallet, over 16-1700 tallet, til 1800-tallet. Der er ikke mange oplysninger om de ældste sager, men det kan nævnes, at der i baggården til Kirstinedalsvej 6 er fundet en ca. 5m dyb brønd, som blev undersøgt i 1955. I 1958 blev der på Gadekærvej undersøgt en rektangulær og rund træforet nedgravning. I 1980'erne blev der fundet og undersøgt kulturlag fra 16-1700 tallet på Bykildevej og på Lillegade 1-9 samt en grube med bygningsaffald og keramik fra 12-1300 tallet og plovspor i undergrunden.

Senest er der i 2002 på Valby Langgade 117 (KBM 2639) fundet en kogestensgrube samt murværk; sidstnævnte fra 1800-tallet.

7 Historik & topografi

7.1 Vikingetid

Der er ingen arkæologiske spor af Valby i vikingetid, men stednavneforskningen placerer byer med endelsen *-by* i vikingetid. På denne baggrund må det formodes, at det er højst sandsynligt, at Valby blev anlagt i årene omkring 900 e. Kr. som en udflytterlandsby fra landsbyen, Vigerslev.¹

5.2 Middelalder

Det middelalderlige Valby er ikke arkæologisk påvist, men kendes kun fra skriftlige kilder. Derudover er der fundet to møntskatte fra ca. 1325², og 12-1300-tals keramik er fundet i området. Oprindeligt var stednavnet *Walbi* eller *Walbu*, som betyder 'byen på græssletten'. Den ældste omtale var i 1167, hvor ærkebiskop Absalon får tildelt (Køben)Havn, det halve af Sokkelund sogn og de landsbyer, der hørte til - herunder Valby. Men det var først i 1186, at Valby blev en veletableret landsby, efter at Absalon skænkede det til biskoppen i Roskilde, som er omtalt i Pave Urban III's stadfæstelsesbrev. I 1370 bestod Valby af 21 gårde ifølge Roskildebispens jordebog. Valby forblev under bispestolen indtil 1416, da byen sammen med København blev overtaget af kronen. Det var ikke før 1551, at hele Valby blev krongods, en status som den bevarede indtil 1700-tallet.

Fundene fra Lillegade antyder, at det middelalderlige Valby kan have haft nogenlunde den samme placering som 1700-tallets Valby.

5.3 Efter-reformatorisk tid

Valby bestod af 13 gårde i 1611. Men disse blev nedbrudt under belejringen af København af Carl X Gustav i 1658-1659 for at blive brugt til militærlejr. I 1662 blev der foretaget en opmåling af hele landet for at skabe et nyt og bedre grundlag for skatteudskrivning. Opmålingen viste, at Valby blev opbygget kort tid efter belejringen og bestod af 13 gårde igen.

Det ser ud til, at de 13 gårde har ligget stort set det samme sted i 1600-tallet og 1700-tallet. På et kort fra 1781 ses de 13 gårde tydeligt til at ligge i en cirkel, mens nogle små huse er koncentreret langs hovedgaden i den sydvestlige del og langs hovedgaden i den nordøstlige del.

¹ Nørlyng 1934, s.7.

² Steen Jensen *et al.* 1992, nr.148-149.

5.4 Efter 1781

I 1781 blev Valby opmålt og udskiftet. De fleste gårde blev liggende i Valby, men de fire nordligste gårde blev flyttet ud til vejen mod København (Valby Langgade). Men det var ikke indtil begyndelsen af 1800-tallet, at der skete større ændringer i Valbys bebyggelse. I 1865 brændte en stor del af Valby (34 huse og 4 gårde). Herefter blev de fleste gårde flyttet til en anden placering; enkelte blev dog genopbygget på tomten. De gårde, som slap fri af branden, blev ligeledes flyttet få år efter. Landsbyen brændte igen i 1883; denne gang en større brand, som udslettede de fire gamle gårde, der stadig lå i den vestlige del af Valby. De blev ikke genopbyggede.

I 1847 kom den første industri (Carlsberg Bryggerierne) til Valby. Porcelænsfabrikken Norden blev anlagt på Valby Langgade, matrikel nr. 2188, i 1916. Denne matrikel ligger lige ved siden af det her behandlede udgravningsområde.

8 Målesystem

Anlæggene blev målt ind med målebånd i forhold til eksisterende bygninger og gadehjørner. Profiltegningerne blev indmålt fra det eksisterende gadeniveau.

9 Udgravningsmetode

7.1 Udgravningen af grøfterne

Den arkæologiske undersøgelse bestod af udgravningen af et Ø-V-gående tracé. Gravearbejdet påbegyndtes i januar 2009. Grøften var ca. 130m x 1,0m med en dybde mellem 1,0m – 1,2m. Grøften kan ses på kortet, figur 2.

Tracéet blev gravet af en Øbakke A/S TB016 Takeuchi gravemaskine. Profilerne og anlæg blev afrenset med graveske inden tegning og fotografering.

7.2 Fundene

Keramik blev indsamlet og, om muligt, relateret til et lag. Dyreknogler blev ikke indsamlet. Fundene blev vasket og sendt til registrator, cand.mag. Rikke Søndergaard Kristensen.

7.3 Foto

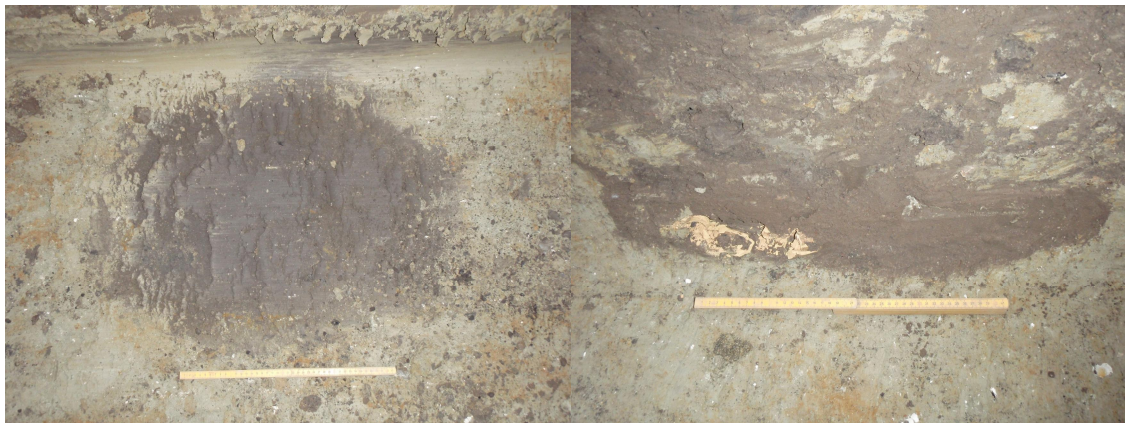
Billederne blev taget med et Olympus µ720 SW digital kamera. Hvor muligt blev en 0,40m fotostok brugt i billederne. Fotos blev taget for at dokumentere de arkæologiske anlæg og arbejdsmiljøet.

10 Undersøgelsens resultater

Et område på ca. 130m² blev undersøgt ved nedgravningen af tracéet. Der blev fundet 6 stykker keramik fra perioden 1600-1900.

10.1 Nedgravning (A107)

Oval grube 0,6m x 0,56m med en dybde på ca. 0,19m. Fyldet (A108) bestod af humøst, blødt, mørkt, sortbrunt ler med lidt silt og enkelte sten i. Der var ikke nogen fund eller noget i fyldet, som kunne bidrage til en tolkning af grubens anvendelse.

Figur 1: Nedgravning A107 set i flade og profil.

10.2 Træstykke med skåret ende (A117)

Der blev fundet et træstykke med, hvad der synes at være en udskåret ende. Træstykket var ca. 80cm langt og havde en diameter på 13cm. Stykket blev ikke fundet in situ. Enden var udskåret som en 3-delt propel. Hvad stykket kan have været en del af eller brugt til, er for nuværende uvist.

Figur 2: A117.

Figur 3: A117; udsåret ende.

10.3 Nedgravning (A119)

I den østligste del af grøften fremkom en 2,5m bred nedgravning, i Ø-V-gående retning, og ca. 0,8m ud fra profilen. Nedgravningen blev snittet N-S ved hjælp af gravemaskinen og viste sig at være ca. 45cm dyb, med lodret side og let skrånende bund. Fyldet (A120) heri var homogent, sandet ler med lidt jernudfældninger og enkelte partier af, hvad der kunne være dyrefækalie.

Eftersom det formodentlig kun var en lille del af nedgravningen, som blev udgravet og dens øvrige udbredelse ikke kendes, er det vanskeligt at tolke dens funktion.

Figur 4: A119 set i fladen.

Figur 5: A119 snittet

10.4 .Fund

Fundene er behandlet i vedlagte fundrapport. Ingen af fundene blev gjort i de her behandlede anlæg men derimod i opfyldslagene. Disse kan hovedsagligt dateres til 1800-1900 tallet og giver ikke nogen ide om, hvorvidt anlæggene kan være fra det middelalderlige Valby.

11 Konklusion

Tilsynet frembragte kun få anlæg af arkæologisk interesse og få genstande. Området var relativt uforstyrret af moderne anlægsarbejder, så de arkæologiske anlæg og fund, som fremkom ved afgravningen, må stort set repræsentere, hvad der har ligget på netop dette område.

12 Fremtidigt arbejde

Anlægsarbejdet foregik i et arkæologisk potentielt meget interessant område. Selv om resultaterne af den pågældende udgravning er begrænsede, er de historiske og arkæologiske muligheder i området store. De tidligere udgravninger i området viser bebyggelsesspor og dyrkningsspor på flere sider af den pågældende matrikel. Det vurderes, at det er nødvendigt at foretage videre arkæologiske udgravninger og tilsynssager i fremtiden.

13 Litteraturliste

Christophersen, A. (1985), *København og Omegn Gennem 6000 År. En kortlægning af de arkæologiske interesseområder i Københavns Kommune*, Københavns Bymuseum.

Foss, P., (2002), *Valbys' Historie indtil ca. 1900*, Notat i Københavns Bymuseum arkiv.

Jensen, M. L., (2002), *Beretning for den Arkæologiske Undersøgelse af KBM 2639 Valby Langgade 117 (Hoffmanns Minde), matr. Nr. 3a, Valby Kvarter*, Københavns Bymuseum.

Nørlyng, S. F., (1934), *Træk af Valbys Historie*, C.A. Reitzels Forlag, København.

Steen Jensen, J. *et al.*, (1992), *Danmarks Middelalderlige Skattefund*, Nordiske Fortidsminder, serie B, Bind 12;2, København.

14 Fotoliste

Nr	Beskrivelse	Målestok	Set Fra	Initial / Dato
1	Valby Langgade; før udgravning		V	AS 28/1-09
2	N-profil, AS		S	AS 28/1-09
3	N-profil, AS		S	AS 28/1-09
4	N-profil med A107 og A108		S	AS 28/1-09
5	Nærbillede af A107 og A108 før udgravning		S	AS 28/1-09
6	Nærbillede af A107 og A108 før udgravning		S	AS 28/1-09
7	Rørgrøft A114 med fyld A115 og rør A116. S-profil (uden blitz) Nærbillede.		N	AS 28/1-09
8	Rørgrøft A114 med fyld A115 og rør A116. S-profil (uden blitz) Nærbillede.		N	AS 28/1-09
9	S-profil med nedgravning A114 og A113 i bunden		N	AS 28/1-09
10	S-profil med nedgravning A114 og A113 i bunden		N	AS 28/1-09
11	S-profil med nedgravning A114 (uden blitz)		N	AS 28/1-09
12	S-profil med nedgravning A114 (uden blitz)		N	AS 28/1-09
13	Nedgravning A107; snit igennem (uden blitz)		V	AS 28/1-09
14	Nedgravning A107; snit igennem (med blitz)		V	AS 28/1-09
15	Nærbillede af A116 i S-profil		N	AS 28/1-09
16	Nærbillede af A116 i S-profil		N	AS 28/1-09
17	Træpæl A117		N	AS 28/1-09
18	Træpæl A117 (nærbillede af udskåret ende)		N	AS 28/1-09
19	Arbejdsfoto			AS 29/1-09
20	Overfor Valby Langgade 92 – N-profil		S	AS 2/2-09
21	Overfor Valby Langgade 92 – N-profil		S	AS 2/2-09
22	A119 og A120		N	AS 3/2-09
23	A119 og A120		N	AS 3/2-09
24	Arbejdsfoto		V	AS 3/2-09
25	Snit af A119 og A120		Ø	AS 3/2-09

15 Anlægsliste

Nr.	Beskrivelse	Tegning	Initial, Dato
A100	Asfalt. Ca. 10cm tykt.	1,2	AS
A101	Opfyld. Underlægning for asfalt.	1,2	AS
A102	Gråbrunt, sandet ler.	1,2	AS
A103	Mørkebrungråt, sandet ler. Røde teglnister, trækul.	1	AS
A104	Mellembunt sandet ler.	1	AS
A105	Gulligt leret sand.	1	AS
A106	Grågulligt ler.	1	AS
A107	Oval nedgravning ca. 0,60m x 0,56m. Maks. dybde ca.	3	AS

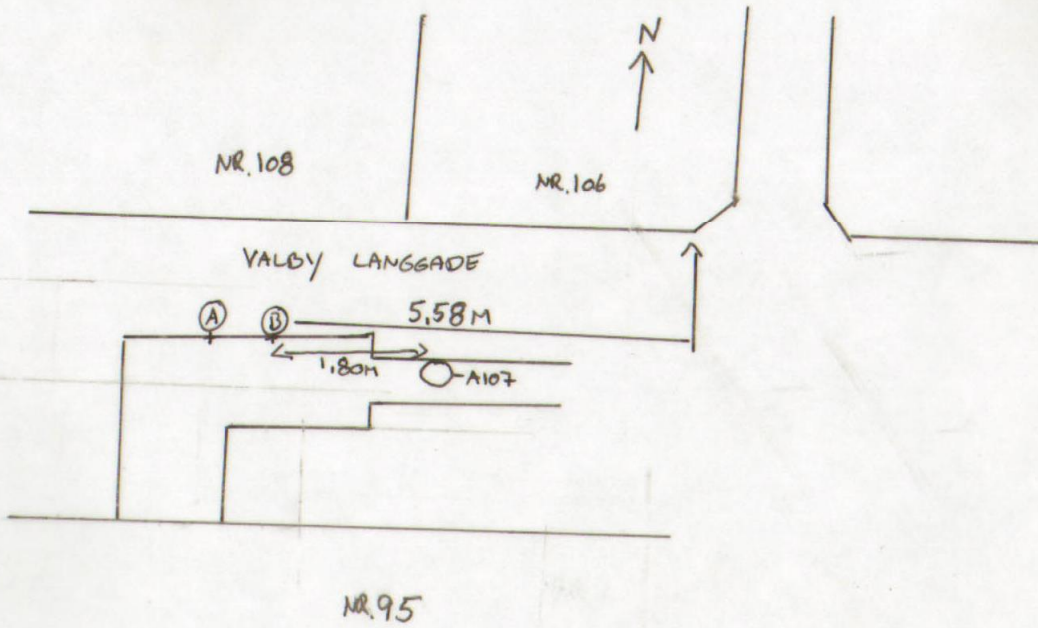
	19cm.		
A108	Glat/blødt mørkt, sort, humøst ler. Noget silt i. Enkelte sten i.	3	AS
A109	Mørkegråsort, sandet ler.	2	AS
A110	Mellembrent sandet, ler, trækulsstykker, enkelte småsten (ca. 30mm).	2	AS
A111	Opblandet sandet ler. Mellembrent. Enkelte naturlige gullige lerklumper (op til 50mm.)	2	AS
A112	Mørkegråbrunt, siltet ler.	2	AS
A113	Mellembrent, fint, sandet ler.	2	AS
A114	NE-SV orienteret nedgravning, ca. 30cm bred og 17 cm dyb. Nærmest lodrette sider og brat overgang til bunden som er lidt konkav. Skærer A106. Nedgravning til rør A116.	2	AS
A115	Nedgravning. Synlig i S-profil. Skærer 112.	2	AS
A116	Keramisk rør. Sandsynligvis vandvær.	2,4	AS
A117	Træpæl med tre skarpe, propellignende udskæringer i den ene ende. Ca. 13cm i diameter. Sandsynligvis lodret orientering men ikke fundet in situ. Træspor synlige i S-profil.	4	AS
A118	Gråblåt, sandet ler. Naturlig forekomst. Ca. 0,8m ned fra overfladeniveau. Overfor Valby Langgade 98.		AS
A119	Nedgravning: 2,5m Ø-V, 0,8-0,9m N-S (på bredeste sted men fortsætter ind i profil). Ca. 0,44m dyb i snit – går muligvis dybere længere inde mod centrum. Usikker om bunden var nået. Nedgravningsniveau sås ca. 0,4m oppe i profil mod V (kan dog have været højere) dvs- ca. 1,1m nede fra overfladeniveau. I snit: lodret side; let skrånende bund ind mod centrum. Østlig del bortgravet ved snitning.	6	KBP
A120	Sortbrunt, sandet ler med få sten. Enkelte rustbrøde jernudfældninger. I bund enkelte partier af noget som kunne være dyrefækalie.	5	KBP

16 Tegningsliste

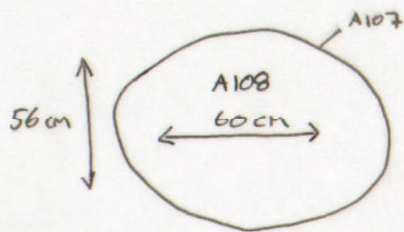
Nr.	Type	Beskrivelse	Målestok	Initial, Dato
T1	Profil	S-profil, V-ende af grøft	1:10	AS 28/1-09
T2	Profil	N-profil, med A114 og A116	1:10	AS 28/1-09
T3	Profil	Snit af nedgravning A107 og fyld A108	1:10	AS 28/1-09
T4	Skitse	A116 og A117		AS 28/1-09
T5	Plan	A120	1:20	KBP 3/2-09
T6	Profil	A119	1:10	AS 3/2-09

17 Bilag

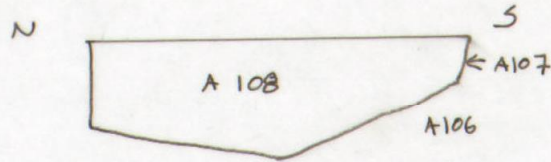
17.1 Tegninger

DRAWING: 3

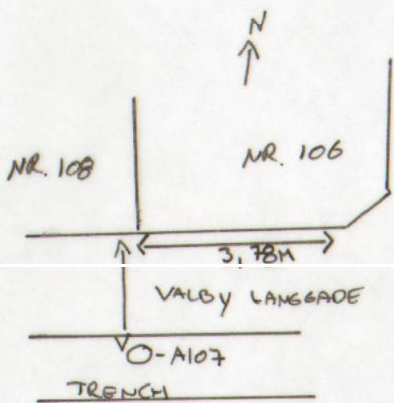

OCCURS AT 1.5M
DOWN
SKETCH PLAN

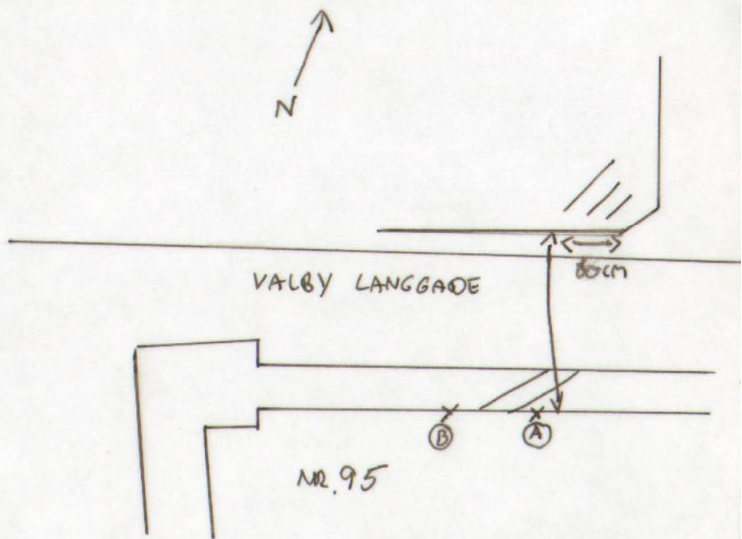
SCALE: 1:10
SECTION

19cm MAX DEPTH

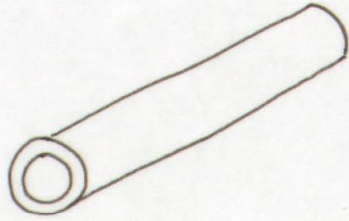
WEST

NE-SW ORIENTATION
CUT 114 :
DEPTH: 17cm
WIDTH: 66cm in SECTION

TA115

FEATURE A116:

LENGTH: 30,5 cm

DIAMETER: 5,5 cm

CENTRAL HOLE DIAMETER: 3,5 cm

COLOUR: PALE YELLOW CERAMIC TILE.

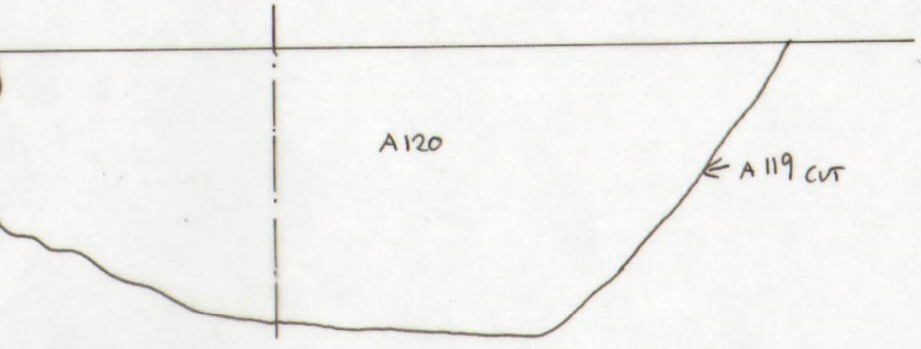
PIPE LYING IN CUT A114 AND FILL A115

PIPE COMPRISED OF MANY SUCH PIECES. NO EVIDENCE
OF A JOINING MATERIAL.

1996
LANGGADE 95
6:5
1:20

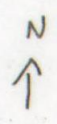

LOCATION OF
HALF SECTION

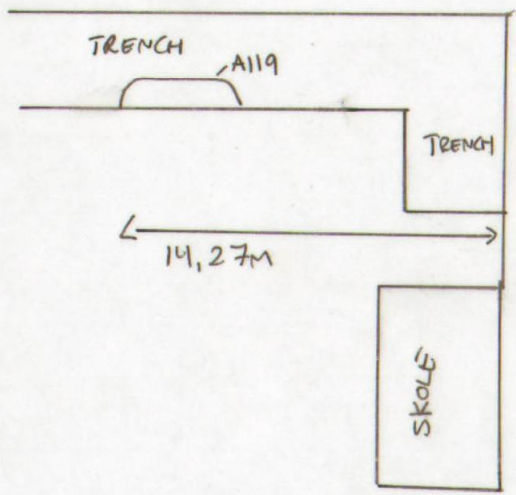

VALBY LANGGADE

NR. 92

VALBY LANGGADE

17.5 Fundrapport

KBM 3796
Valby Langgade 95

Fundrapport

Af arkæologi-registrator cand.mag. Rikke Søndergaard Kristensen, februar 2009

Konklusion

Fundmængde

Der er i alt indsamlet seks fund fra gravningen ved Valby Langgade. De tre af fundene er skår fra samme genstand. Disse fund er alle registreret i museets registreringsdatabase foruden behandlet i nærværende rapport.

Datering

Den overordnede datering på fundene er 1800-/1900-tallet. Dog kan et enkelt fund kun bredt dateres til perioden 1600-/1800-tallet (x4).

Der er ikke bevaret fabrikationsstempler eller andre mærker på nogle af fundene, som ville kunne give eksakte dateringer. Derfor er alle dateringer baseret på stilistiske vurderinger.

Fundtyper

Der er både fremkommet skår af porcelæn, glas, lertøj og jern. Det er alle skår af almindelige, jævne brugsgenstande såsom en tallerken, et fad, en ølflaske og et beslag.

Fundgennemgang

A103

X1: Et bundskår af en porcelænstallerken eller eventuelt et fad uden bevaret dekoration. Godset og glasuren fremstår meget moderne. Dateringen kan tidligst være 1800-tallet, men 1900-tallet eller senere er også meget sandsynlig.

X2: Tre skår i alt fra samme grønne glasflaske, formentlig en ølflaske. To af skårene er fra bunden af flasken, mens det sidste skår stammer fra flaskens side. Bunden har langs ydersiden en let forhøjet standflade efterfulgt af en ca. 0,5 cm tyk, flad ring. Opstikningen er rund og lav. Flaskens form er cylindrisk. At dømme ud fra flaskens udformning, menes dateringen af flasken at være 1900-tallet.

X3: En meget korroderet jerngenstand med flad, aflang form, der er smallere i den ene ende. Der er formentlig tale om et beslag. Datering er ikke mulig.

A112

X4: Randskår af rødbrændt lertøjsfad. På indersiden er skåret dækket af en klar blyglasur, mens ydersiden står uglaseret. Ydersiden af randen er udformet som en vulst. Dateringen er bred fra 1600-1800-tallet.

